



Inge Van Lancker

Beroepsactiviteiten:

In 2011 studeerde ik af als Master in de taal- en letterkunde: Nederlands - Spaans aan Universiteit Gent. Nu volg ik de Specifieke lerarenopleiding: taal- en letterkunde aan Universiteit Gent en bereid ik een onderzoeksproject (FWO) voor over het (tussentaal)gebruik van leerlingen, leerkrachten en omkaderend personeel op een middelbare school in Oudenaarde.

E-mail: inge.vanlancker@ugent.be

Rubriek: Taalwerk

‘Ma leidster, oe moe ‘k ik da doen?’

Een onderzoek naar het (tussen)taalgebruik van kinderen in de jeugdbeweging.

Inge Van Lancker

Hoewel over tussentaal, het Verkavelingsvlaams, het soapvlaams of de “oe-moe-‘k-ik-da-doen”-taal de laatste decennia al vele liters inkt gevloeid zijn, blijft er nog veel onduidelijkheid over het informeel gesproken Nederlands in Vlaanderen. Hoe ziet die tussentaal er precies uit? En wie spreekt ze? Kunnen we ervan uitgaan dat Vlamingen telkens duidelijk switchen van standaardtaal naar tussentaal wanneer ze in een informele situatie terechtkomen? Door een gebrek aan goede corpora blijven deze vragen voorlopig nog onbeantwoord. In een micro-sociolinguïstische studie naar het (tussen)taalgebruik van kinderen in de jeugdbeweging probeerden we een aantal hiaten in onze kennis van het Vlaamse taallandschap op te vullen. We vroegen ons af welke kenmerken van tussentaal de kinderen gebruiken, hoe vaak ze dat doen, in welke situaties en waarom.

Het onderzoek

Aan de hand van een case-study naar het taalgebruik van een aantal kinderen in een jeugdbeweging in Mater (een dorp in de Vlaamse Ardennen) probeerden we deze vragen te beantwoorden.

In een eerste fase verzamelden we informatie over de talige achtergrond van alle leden van de 'jongknappen' - dat zijn de 9- tot 10-jarigen - en hun ouders aan de hand van een mondelinge bevraging en een schriftelijke enquête. Aan de hand van die verzamelde informatie, stelden we voor elk kind een talig profiel op. De profielen bevatten informatie over de geboortedatum, het geslacht, het aantal broers en/of zussen, de woonplaats en de school van het kind en de talige achtergrond van het kind en de ouders.

Zeven kinderen met een gelijkaardig profiel werden geselecteerd voor verder onderzoek. Het taalgebruik van deze zeven kinderen werd in drie verschillende situaties geregistreerd. Eerst werd een korte opname gemaakt van de kinderen die het gezelschapsspel *Taboe* spelen tijdens een activiteit van de jeugdbeweging. In het spel *Taboe* moeten de deelnemers proberen zo veel mogelijk woorden te omschrijven binnen de twee minuten, zonder daarbij een aantal "taboewoorden" te gebruiken. Daarnaast registreerden we ook het taalgebruik van de kinderen tijdens een volledige activiteit van de jeugdbeweging (twee uur). Om ook de vergelijking te kunnen maken met hoe de kinderen thuis spreken, namen we hun taalgebruik op tijdens een maaltijd met het gezin (vijftien minuten).

Al deze opnames werden orthografisch getranscribeerd. Dat wil zeggen dat we probeerden de uitspraak zo goed mogelijk te benaderen met de klassieke spelling. In de transcripties gingen we op zoek naar tien kenmerken van tussentaal, in te delen in vier categorieën:

Fonologische kenmerken:

- Fonologische alternanties in de functiewoorden *da(t)*, *wa(t)*, *nie(t)* en *me(t)*

*Ik doe **da nie**? Van wie is **dad** ier?*

- Deletie van de eindconsonant in *goe(d)* en *ma(ar)*

***Ma** ik snap da nie **goe**.*

- H-procope

*'k **Eb aar** getackeld*

Morfo-fonologische kenmerken:

- Diminutiefsuffix *-ke*

*Oei, **ballekes***

- Syllabering van de *-en*

*'k Ga 't nie **zeggn***

Morfo-syntactische kenmerken:

- Flexie in adnominale woorden

*Moete wij **den onzen** dan nie bij u doen?*

- Persoonlijk voornaamwoord van de tweede persoon enkelvoud

***Ge** moet da vangen è*

- Imperatief met *-t*

Geeft die ring!

Syntactische kenmerken:

- Gebruik van de expletieve complementeerder *da(t)*

*Ma nee, toon et gewoon oe **da** ge 't doet*

- Voor en van in beknopte bijzinnen:

***Voor** ne keer de beenn te strekkn*

Voor elk kenmerk werd vervolgens geteld hoe vaak het voorkwam in een bepaalde opname en hoe vaak de standaardtalige dan wel de tussentalige variant gebruikt werd. Op die manier berekenden we voor elk van de tien kenmerken per kind per opname een tussentaalscore. Het gewogen gemiddelde van al deze percentages resulteerde in een tussentaalindex per kind per opname.

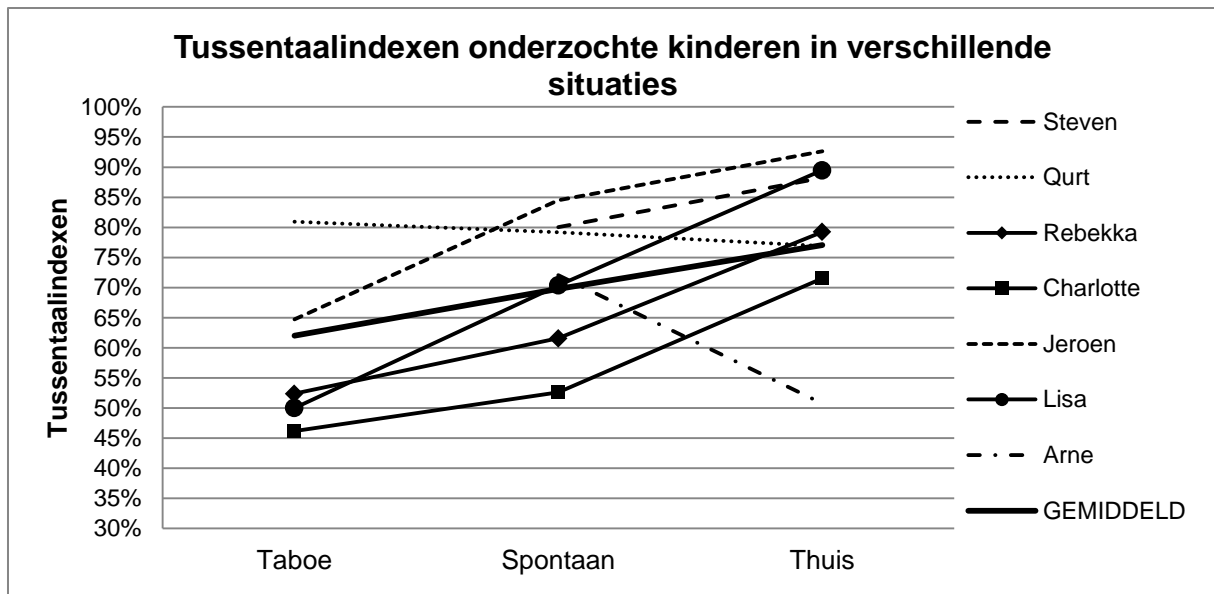
De resultaten

Het onderzoek toonde aan dat de kinderen voor de geselecteerde kenmerken heel vaak de tussentalige variant gebruikten in hun informele spreektaal. In tabel 2 zijn de tussentaalindexen weergegeven voor de verschillende kinderen in verschillende situaties. De gebruikte namen zijn fictief.

	Taboe	Spontaan	Thuis	Gemiddeld
Steven	/	80,16%	88,24%	80,79%
Jeroen	64,71%	84,51%	92,63%	85,14%
Qurt	80,95%	79,18%	77,92%	79,03%
Lisa	50%	70,78%	89,47%	70,09%
Rebekka	52,38%	61,57%	79,25%	63,32%
Arne	/	72,05%	50,72%	69,68%
Charlotte	46,15%	52,61%	71,54%	54,86%
Gemiddeld	62,02%	69,78%	77,08%	

Tabel 1: Tussentaalindexen voor de zeven onderzochte kinderen in de drie onderzochte situaties.

Maar de frequentie van tussentalige varianten hing duidelijk af van de spreesituatie waarin de kinderen zich bevonden. Zo bleek dat ze tijdens *Taboe* min of meer hun best deden om zo weinig mogelijk tussentaal te gebruiken, maar dat hun taalgebruik gemiddeld al iets tussentaliger werd tijdens een activiteit van de jeugdbeweging. De hoogste tussentaalfrequenties konden in de thuissituatie worden geregistreerd. Die tendensen zien we in grafiek 1.



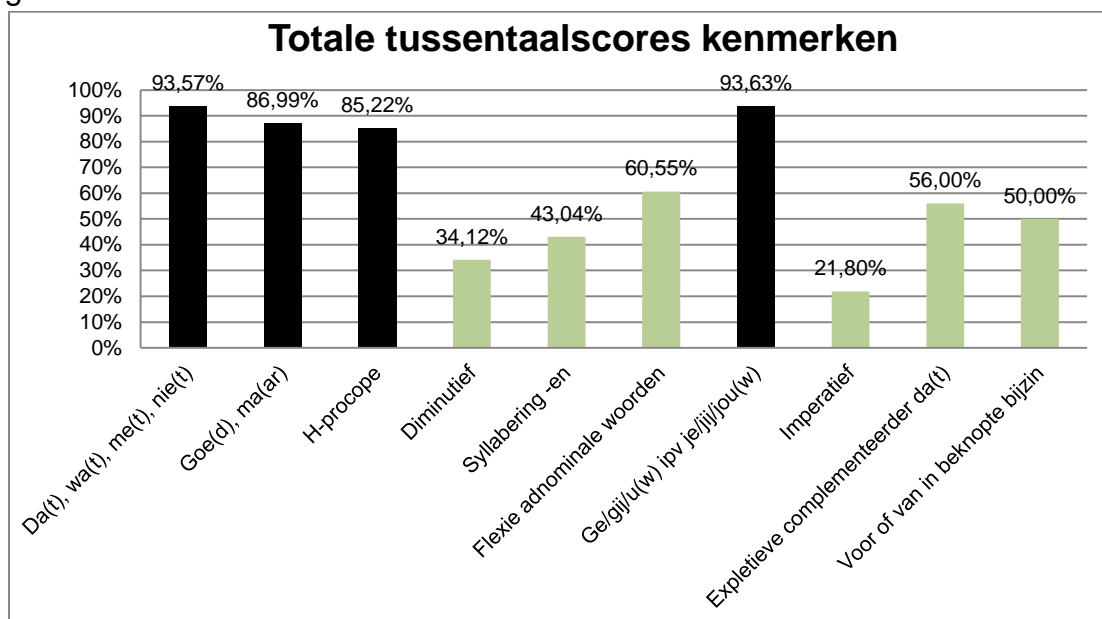
Grafiek 1: Tussentaalindexen onderzochte kinderen in verschillende situaties

Vermoedelijk gebruikten de kinderen minder tussentaal tijdens *Taboe* omdat ze zich alleen tot de volledige groep richtten in deze situatie. De kinderen beseften dat hun taalgebruik in de “spotlights” stond, waardoor ze dachten dat standaardtalig(er) taalgebruik verwacht werd van hen. Tijdens een gewone activiteit van de jeugdbeweging en zeker thuis stonden de kinderen en hun taalgebruik veel minder in het middelpunt van de belangstelling. Daardoor voelden ze zich meer ontspannen en gebruikten ze de gewone variëteit voor informele situaties, namelijk tussentaal.

Uit de grafiek blijkt ook een verschil tussen jongens en meisjes. De meisjes (volle lijnen) haalden in het algemeen (iets) lagere scores voor tussentaalgebruik dan de jongens (stippellijnen) in grafiek 1. De enige jongen die thuis veel algemener spreekt dan eender welk meisje, is Arne. Dat is mogelijk te verklaren door een andere attitude tegenover de verschillende variëteiten van het Nederlands. We vermoeden dat de meisjes tussentaal als de meest ‘gewone’ variëteit beschouwen, die ze thuis spreken, maar die ze zo veel mogelijk proberen achterwege te laten in de communicatie met personen die niet tot de familie behoren. Voor Arne geldt vermoedelijk een omgekeerde situatie. De ouders van Arne gaven in de schriftelijke enquête aan dat Arne thuis steeds Algemeen Nederlands spreekt. Ook uit de analyse van de opname in een thuissituatie bleek dat Arne thuis relatief weinig tussentaalkenmerken gebruikt. Onder invloed van het taalgebruik van de andere jongens (en meisjes), gebruikt Arne op een activiteit van de jeugdbeweging echter meer tussentaal. Het is niet duidelijk of hij dat doet om zichzelf te profileren tussen de jongens van de jeugdbeweging of om net niet op te vallen als standaardtaalspreker. Welke tussentaalkenmerken gebruiken deze kinderen dan? Grafiek 2 toont de tussentaalscores voor alle kinderen samen. De kinderen gebruiken dus - net zoals de respondenten uit eerder onderzoek¹ - vooral fonologische kenmerken van tussentaal en de tussentalige variant van het persoonlijk voornaamwoord in de tweede persoon

¹ Zoals bijvoorbeeld de studies van De Ridder (2007), Lemahieu (2008) en Van Gijssel et al. (2008).

enkelvoud. De staafdiagrammen van deze kenmerken zijn in grafiek 2 in het zwart gekleurd.



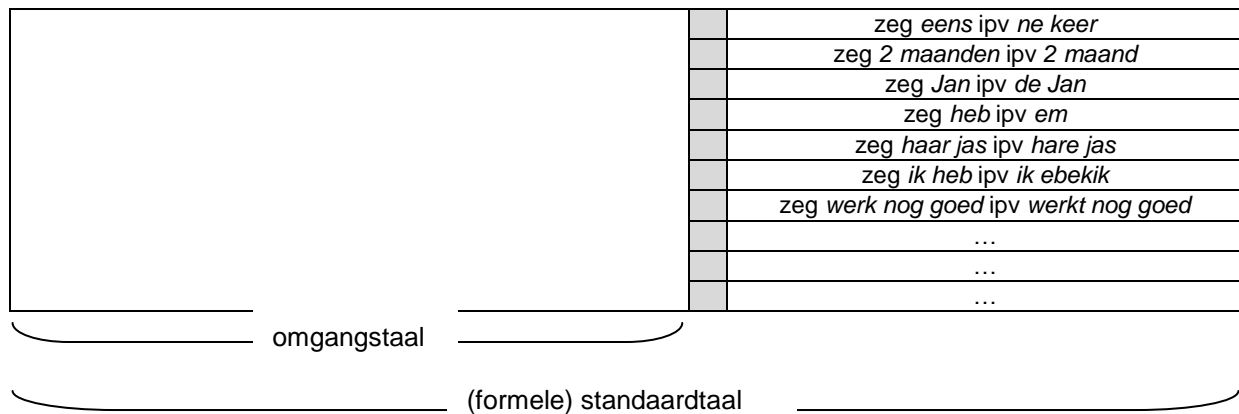
Grafiek 2: Totale tussentaalscores kwantitatief onderzochte kenmerken

Als je naast de tussentaalscores ook kijkt naar de situaties waarin tussentaalkenmerken werden gerealiseerd, dan bleek dat er haast nooit erg bruiske codewisselingen plaatsvonden, maar veeleer geleidelijke. In dit opzicht bevestigt het onderzoek het schuifknoppenmodel van De Caluwe² (zie figuur 1). De grijze hokjes in dat model stellen schuifknoppen voor. Wanneer pure omgangstaal te horen is, staan alle schuifknoppen op 0. Wanneer pure standaardtaal te horen is, staan alle knoppen op 100. In het concrete taalgebruik van een persoon zullen de knoppen wellicht nooit helemaal op 0 of op 100 staan. Wanneer iemand bijvoorbeeld zijn best doet om zo standaardtalig mogelijk te spreken, dan zullen heel wat schuifknoppen dicht bij of op 100 staan. Dan zal die persoon bijvoorbeeld altijd *fiets* zeggen in plaats van *velo*. Andere schuifknoppen zullen zich ergens tussen de twee polen bevinden. Hoewel die persoon dus zijn best doet om standaardtaal te spreken, zal hij de *d* in *goed* nu eens uitspreken en dan weer niet.

De onderzochte kinderen beheersen zowel tussentaal als standaardtaal. Uit de opnames bleek dat de kinderen hun schuifknoppen in de richting van de standaardtaal, dan wel in de richting van de tussentaal schuiven, afhankelijk van de situatie. Tijdens het spelen van het spel *Taboe*, bijvoorbeeld, schoven de meeste kinderen een aantal knoppen in de richting van de standaardtaal. Lisa sprak bijvoorbeeld ongeveer 50% van de *h*'s uit tijdens *Taboe*, terwijl slechts in 10% van de gevallen een *h* te horen was op haar opname van een activiteit van de jeugdbeweging.

	0	100
		gebruik <i>je/jij</i> ipv <i>ge/gij</i>
		blaas de <i>h</i> aan
		spreek de eind- <i>t</i> uit
		vorm verkleinwoord met - <i>je</i>
		zeg <i>ochtend</i> ipv <i>morgend</i>

² De Caluwe, 2009:18



Figuur 1: Schuifknoppenmodel De Caluwe

Die situationele veranderingen kunnen heel subtiel zijn en kunnen elkaar snel opvolgen in de tijd. Binnen de macrosituatie ‘Taboe’ waren soms ook nog een aantal microsituaties te onderscheiden die steeds voor het verschuiven van een aantal knoppen zorgden. Een sprekend voorbeeld is de zin ‘**Het** doet... mag ek **et** geluid zeggen?’ van Jeroen. In het eerste deel van de zin begint Jeroen aan de beschrijving van een woord (namelijk *schaap*) en spreekt hij de *h-* uit. Maar hij onderbreekt zichzelf om nog snel iets te vragen aan de leidster, waarbij hij de *h-* laat vallen. Na deze korte onderbreking schakelt hij opnieuw over op de standaardtalige uitspraak en zegt hij: ‘**Het** doet mèèèè.’ De schuifknop wordt in nog geen 6 seconden tijd dus verschoven van (meer) standaardtaal naar (meer) tussentaal en opnieuw naar (meer) standaardtaal.

Hoe dan ook, de hoge tussentaalindexen van de kinderen voor alle situaties samen lijken erop te wijzen dat tussentaal voor deze kinderen de norm is in informele situaties. Maar de kinderen kennen ook andere variëteiten van het Nederlands en ze kunnen die imiteren om er een bepaald effect mee te creëren. Zo sprak Qurt na een speluitleg de eind-*t* van *wat* nadrukkelijk uit in ***Wat moeilijk!***. Goed wetende dat hij op die manier een variëteit van het Nederlands (het AN) gebruikte die niet paste in die concrete informele situatie, zorgde het kind voor een bepaald effect, namelijk ironie.

Conclusie

Uit de studie van het taalgebruik van een beperkte groep Vlaamse kinderen is gebleken dat wat gewoonlijk ‘tussentaal’ genoemd wordt niet meer weg te denken is uit dat taalgebruik. Maar wanneer we de kinderen observeren in verschillende situaties, dan zien we dat het aantal tussentaalkenmerken in hun taalgebruik afhangt van de spreesituatie waarin ze zich bevinden. De kinderen bleken goed te beseffen dat specifieke situaties samengaan met een bepaald soort taalgebruik. Uit de data bleek evengoed dat de kinderen maar al te goed weten wat ‘normatief’ taalgebruik is. Ze maken immers creatief gebruik van dat soort taalgebruik om bepaalde effecten te creëren.

Bibliografie

De Caluwe, J. (2009): 'Tussentaal wordt omgangstaal in Vlaanderen'. In: *Nederlandse Taalkunde* 14, p. 8-25.

De Ridder, F. (2007): *Vlaamse tussentaal op televisie: een analyse van het fictieve reportageprogramma In de gloria*. Onuitgegeven masterscriptie. Universiteit Gent.

Lemahieu, G. (2008): *Tussentaal in spontane conversaties van Vlaamse jongvolwassenen (18- tot 24-jarigen)*. Onuitgegeven masterscriptie. Universiteit Gent.

Van Gijsel, S., D. Speelman & D. Geeraerts (2008): 'Style shifting in commercials'. In: *Journal of Pragmatics* 40, p. 205-226.

Jaspers, J. (2006): 'Marrokaans jongens en het Algemeen Nederlands. Substandaardisering als sociale onderhandeling.' In: *Nederlandse Taalkunde* 11 (3), p. 258-285.